

HET GENTSE THERESIANENKLOOSTER TIJDENS HET ANCIEN REGIME

Er is tot heden zeer weinig geweten over het kloosterslot aan de gelijknamige Theresianenstraat te Gent. Een uitdaging voor ons om het zeer rijke verleden van dit Karmelietessenklooster onder de loep te nemen. Het probleem om de toegankelijkheid tot het klooster en het rijke archief te raadplegen werd opgelost dankzij de tussenkomst van een zuster – die West-Vlaams sprak – die zowel documenten als schilderijen door een draaiende ton met een verticaal tussenschot naar de kleine spreekruimte waar ik zat wist te bezorgen. Alhoewel ik het gelaat van deze non nooit gezien heb, wil ik haar hiervoor bedanken.

De oorsprong van het Theresianenklooster: “de zusters van de trap”

Aan de oorsprong van dit klooster lag de wens van drie hofdames en twee kameniersters van de Infante Isabella om Karmelietes¹ te worden en om hun verdere leven ten dienste te stellen van God en het geloof. In 1621 gaven vijf adellijke jonkvrouwen, nl. de drie hofdames en twee kameniersters, die allen verbleven aan het hof van de aartshertogin Isabella te Brussel, op dezelfde dag de bekendmaking aan pater Dominicus van Jezus-Maria om Karmelietes te worden. Deze pater verbleef aan het hof om de aartshertog Albrecht tijdens zijn laatste dagen bij te staan.

Komisch is dat deze jonkvrouwen zonder dat ze iets van elkaar afwisten de pater hiervoor opwachttten op één of andere trede van de trap waar de geestelijke voorbij moest komen om de vorstelijke vertrekken te betreden of te verlaten. Het gevolg hiervan was dat de pater hen sindsdien in zijn verdere briefwisseling “de zusters van de trap” is blijven noemen.

De eerste devote edele dame was Maria-Philipine de Noyele (°Bapaume-Artésië 21-7-1607, † Gent 30-6-1671), de 17-jarige dochter van graaf Hugues de Noyelle², baron van Torsy, gouverneur van het hertogdom Luxemburg, raadsheer en hoofd van financiën der Nederlanden, heer van Calonne en Ricovart en Marie de Berghe de Saint-Winonc³. De tweede was Maria d’Halewin (°Ieper 1604, † Gent 23-1-1674), de 20-jarige dochter van Franciscus, baron van Merkem en van Marie de Merode. Als derde nobele dame vermelden we Madeleine de Conflans (° 1605, † Gent 1685), de 19-jarige dochter van Antoine, markies van St.-Remy en van Madeleine de Raunelle. Voor de twee kameniersters, officierendochters, vermelden we als eerste doña

Catalina de Barreda (° Duinkerken 1600, Gent 1675), de 24-jarige dochter van Antonio (gouverneur van de haven van Antwerpen) en van Catalina Davila y Calderon. Als laatste noemen we doña Maria de Paredes (°Brussel 1602, † Gent 1666), de 22-jarige dochter van Antonio en Anne-Marie de Bullon.

Problematisch was dat zij niet allen dezelfde voorkeur hadden voor een zelfde klooster. Bij de bekendmaking van de pater van dit verzoek aan de aartshertogin Isabella was deze zo enorm ingenomen dat zij de vijf hofdames in bescherming nam om hun wens te laten uitvoeren. Dit verzoek paste dan ook volledig in de geest van de stichtingen die door de aartshertogen gesteund werden. Reeds in 1602 had de Infante het verlangen te kennen gegeven om de Orde van de Hervormde Karmel op te richten in Vlaanderen⁴

Om hen te laten toetreden tot een zelfde klooster stelde de provinciale overste van de Zuidelijke Nederlanden een nieuwe stichting voor met als mogelijke locatie Rijsel of Namen. De aartshertogin was zeer ingenomen met dit voorstel, maar opteerde eerder voor Gent. Mogelijks kwam dit door de invloed en samenspraak van de vorstin met Antoon Triest, bisschop van Gent.

We moeten deze stichting eveneens zien binnen de doorvoering van de Contrareformatie, waarbij er een zeer nauwe samenwerking was tussen de Kerk en de wereldlijke overheid, zowel met de centrale regering als – zoals verder blijkt – met het stadsbestuur.

Van de grote Spaanse heiligen van de Contrareformatie is Theresia van Avila in de Zuidelijke Nederlanden ongetwijfeld de populairste geworden. Dit was in grote mate te danken aan de aartshertogen onder wiens bewind de Karmelieten van de hervormde Theresiaanse observatie⁵ zich in onze gewesten vestigden⁶.

Reeds hebben we geopperd dat de keuze om een klooster in de Arteveldestad op te richten mogelijks bepaald werd onder invloed van de Gentse bisschop Antoon Triest, een edelman met sterke familiale bindingen met het centrale bestuur⁷. Voor belangrijke aangelegenheden, ook van niet-godsdiensige aard, won de centrale regering te Brussel het advies in van de Gentse bisschop Antoon Triest (1577-1657)⁸. Hij was zelfs lid van de Raad van State. In 1622 werd Antoon Triest bisschop van Gent. Hij was verwant aan de belangrijkste adellijke families van de Spaanse Nederlanden, een groot mecenas en een verlicht persoon⁹. Onder zijn bescherming kwamen talrijke religieuzen – na de uitdrijving door de protestanten – terug naar hun kloosters of vestigden zich voorgoed in hun refugehuis te Gent. Verschillende nieuwe kloosterorden vestigden zich in de Arteveldestad en legden er een tot dusver ongekende geloofs- en stichtingsijver aan de dag.

Op 28 mei 1622 gaf bisschop Antoon Triest schriftelijk de toelating om een klooster op te richten te Gent¹⁰.

De Gentse heilige Eleonora van St.-Bernardus (Spinola): stichtster der Gentse Theresianen

In overleg met pater Dominicus van Jezus-Maria liet de aartshertogin de wens worden aan de provinciale overste om Eleonora van Sint-Bernardus als stichtster en priorin van het nieuwe klooster aan te duiden. Dit was echter niet zo evident daar Eleonora maar in het eerste jaar van haar prioraat was in de Karmel te Bergen. Pater Mattias van St.-Franciscus, generaal van de Orde, gaf Eleonora bevel met de stichting te Gent aan te vangen¹¹.

Op 8 september 1622¹² gaf pater Nicolaas van de Ontvangenis provinciale overste in de Zuidelijke Nederlanden officieel de opdracht om te Gent een klooster te stichten en stelde Eleonora aan als priorin.

De keuze om Eleonora van St.-Bernardus aan te duiden als stichtster werd bepaald door enerzijds haar talrijke (mede)stichtingen van kloosters in de Zuidelijke Nederlanden, o.a. te Brussel, Leuven, Bergen, Antwerpen en Mechelen, maar anderzijds ook door het feit dat zij Frans en Nederlands sprak.

Daarnaast was zij net zoals de “zusters van de trap” ook een lid van een belangrijke adellijke familie.

Zij werd op 24 maart 1579 te Spa geboren als dochter van Johannes Maria Corbari Spinola, een edelman afkomstig uit Genua, en van Eleonora van Beieren, uit het huis van de keurvorst van Beieren¹³. Haar moeder verbleef om gezondheidsredenen in het Belgisch kuuroord.

Eleonora kende als geen ander het hofleven. Tot aan haar achtste jaar werd het meisje opgevoed door haar grootouders don Carlos van Beieren en doña Blanca Colona. Nadien vestigden haar ouders zich te Madrid. Na de dood van haar moeder in 1591 werd Eleonora voor een korte periode opgevoed aan het hof van de hertog van Urbino¹⁴.

Nadat de aartshertogin Isabella een gesprek had met Eleonora had deze een uitgebreid onderhoud met de vijf nobele postulanten.

Nadien begon Eleonora van Sint-Bernardus aan de Gentse stichting. Zij deed hiervoor een beroep op zuster Theresia van Jezus¹⁵ van de Karmel van Brussel, zuster Catharina van Sint-Elia¹⁶ en Angelica van de Heilige Geest¹⁷ uit het Theresianenklooster te Leuven, die beiden verlangden onder het bestuur van de orde te blijven. Uit het klooster van Mechelen vervoegde zich zuster Theresia van St.-Jozef¹⁸ en lekenzuster Agatha van Sint-Franciscus¹⁹. Tenslotte deed ze een beroep op zuster Francesca van Moeder Gods²⁰ van Antwerpen voor de oprichting van de Gentse Karmel.

In een brief gedateerd 20 september 1622 verzocht de aartshertogin zelf aan het Gentse stadsbestuur om toestemming te verlenen voor het bouwen van een

klooster, daar “*quelques dames de nostre hostel désirent de faire une fondation de religieuses Carmelites deschaussées en la ville de Gand*”. De vorstin vermeldde in haar brief, “*et comme leur intention n’est past d’estre d’aucune charge à ceulx deladite ville, ains de vivre et s’entretenir à leurs propres fraiz et despens*”²¹». Dit document zal later van belang zijn bij de fundatie van het nieuwe (huidige) klooster aan de Theresianenstraat. Nadat ook de Provinciaal van de Ongeschoeide Karmelieten aan de magistraat machtiging verzocht had tot vestiging van het nieuw klooster, werd het verzoek op 24 september 1622 door de schepenen met een groot enthousiasme ingewilligd²².

Reeds op 21 september 1622 was de overste Eleonore van Sint-Bernardus en haar gezellinnen uit het Brusselse Theresianenklooster vertrokken naar Gent, waar ze dezelfde dag nog aankwamen om er enkele woningen met grond aan te kopen om er een klooster op te richten.

Zij werden hartelijk verwelkomd door het stadsbestuur²³ en kregen de toestemming om meteen een klooster te stichten binnen de stad²⁴. Mogelijks heeft ook hier bisschop Antoon Triest, die een grote lokale politieke macht had, een voorspraak gedaan ten gunste van de overste²⁵.

De priorin en de zusters verbleven tijdens die periode in de woning van Mark de Hertoghe, voorzitter van de Provinciale Raad van Vlaanderen en vader van zuster Francisca van de Moeder Gods (cfr. supra). De Karmelietessen waren er te gast tot 29 september 1622 toen zij hun nieuwe klooster betrokken.

Eleonora verwierf een aantal panden en erven²⁶ in de “*Gulde-straete*”. Alhoewel er in die periode een aantal straten te Gent deze naam droegen²⁷ mogen we deze identificeren met de huidige Gildestraat. In een brief van 14 juni 1625 van de prelaat van de Gentse St.-Pietersabdij wordt melding gemaakt dat dit klooster gelegen was “*souz nostre patronage de Saint-Jean*”²⁸, m.a.w. in de huidige St.-Baafsparochie.

De erven strekten zich uit tot aan de Houtbriel²⁹ en waren daarvoor eigendom van de heer van “*Auweghem*”³⁰. Bij nader onderzoek blijkt dat de heer van Ouwegem³¹, de oudste broer te zijn van de bisschop, nl. Nicolas Triest (†1629) die herhaaldelijk burgemeester was van de stad Gent³².

Antoon Van Dijck, Vermoedelijk portret van Nicolas Triest
Lissabon, Fundação Calouste Gulbenkian.

Niet alleen Triest en de Hertoghe (cfr. supra) zullen een rol gespeeld hebben bij de fundatie maar ook een belangrijk familielid van één van de hoger vermelde edele dames, nl. Jacques de Noyelles, graaf van Croix, bruggraaf van Noyelles en heer van Maldegem. Deze edelman werd in die periode regelmatig aangesteld als één der commissarissen³³ met toezicht op de aanstelling van het Gents schepencollege...

Reeds op 29 september 1622 werd door pater Nicolaas van de Ontvangenis³⁴, provinciaal van de orde voor Vlaanderen, Duitsland en Bourgondië, het Heilig Sacrament naar het nieuwe klooster geplaatst om er een plechtige mis op te dragen. Hierbij waren aanwezig de gouverneur don Gaspar Baldes verblijvende in het Spanjaardkasteel, de voorzitter en de leden van de Raad van Vlaanderen, de Gentse magistraat en enkele notabelen.

Het nieuwe klooster werd onder de bescherming van O.-L.-Vrouw van de Karmel geplaatst.

In het klooster vertoefden toen zeven zusters, zes geprofeste en één novice. Pater Pierre Marchant, recollet en commissaris-generaal van de reguliere en strenge observantie van de Orde van St.-Franciscus in de provincies van Duitsland, de Nederlanden en Bretagne³⁵, bracht in zijn gelegenheidssermoen het getal zeven in verband met de zeven gaven van de Heilige Geest. Don Gaspard de Valdez³⁶, gouverneur van het Gentse Spanjaardkasteel, bood aan de zusters een feestmaal aan in de refter.

Door de bedreiging van enkele “kettters” die woedend om de nieuwe stichting het klooster in brand wilden steken vroeg Eleonora om soldaten die enkele nachten het Heilig Sacrament wilden bewaken. Nadien werd met de vaandeldrager van het Spanjaardkasteel, Alonzo Martines Cobos³⁷, afgesproken dat

als het kloosterklokje na 23 uur klepte dit een teken was om aan het klooster hulp te bieden³⁸.

De vijf edele hofdames waren er echter nog niet, daar deze op uitdrukkelijk verlangen van de aartshertogin Isabella door de vorstin naar Gent zouden worden begeleid. De staatszaken van de infante stelden dit vertrek veertien maanden uit.

Op 16 november 1623 vertrok de infante met de hofhouding vanuit Brussel naar Gent, waar ze dezelfde dag nog aankwamen. Ze verbleef zes dagen in het Prinsenhof om de magistraat, het volk en de paters jezuieten³⁹ de mogelijkheden te bieden om het feest voor te bereiden. De avond voor hun intrede namen de vijf novicen⁴⁰ afscheid van de aartshertogin.

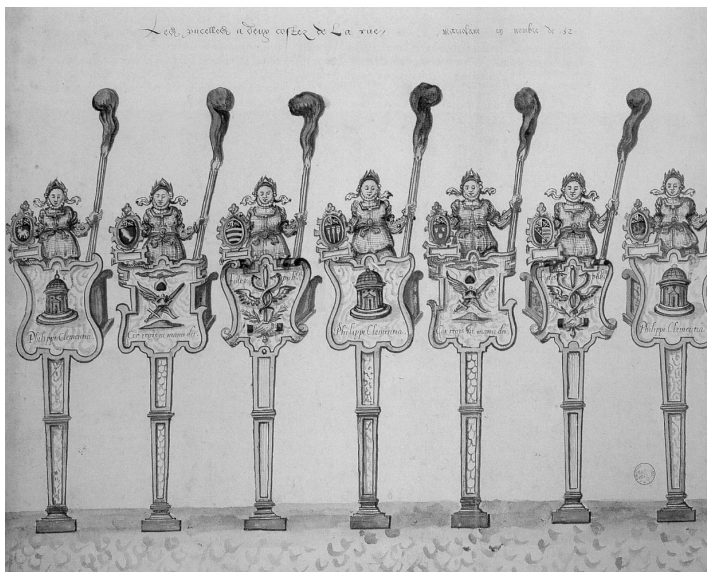
Op 21 november 1623 op O.-L.-Vrouw-Presentatie verlieten de hofdames onder vorstelijke begeleiding het Prinsenhof om hun intrek te nemen in het klooster in de Gildestraat. De drie novicehofdames namen samen met de Infante plaats in het laatste rijtuig. De straten waar de stoet voorbij kwam stonden vol met toeschouwers, enkelen waren zelfs op de daken geklommen om het gebeuren beter te kunnen volgen.

Zoals traditioneel zullen de bestuursleden van de stad de vorstin verwelkomd hebben⁴¹.

Een praalstoet begeleidde hen - nadat ze uit de koetsen aan het standbeeld van Karel V⁴² op de Vrijdagmarkt gestapt waren – naar hun nieuw oratorium. De straten waren rijkelijk versierd. Dankzij de stadsrekening hebben we een zeer goed beeld van deze stoet en de versieringen⁴³.

Om de tien stappen waren voetstukken met het wapen van de aartshertogin geschilderd waarin in het wit geklede kinderen met bloemen, palmen en opschriften de vorstin en haar gevolg verwelkomden. Waarschijnlijk gaat het hier om kleine meisjes als hermen opgesteld op piëdestal, die er uitzagen als (levendige) grotesken. Gelijkaardige opstellingen treffen we ook aan bij Blijde Intreden van een vorst te Gent. Dankzij een aquarel van Lieven van der Schelde (1586)⁴⁴ van de Blijde Intrede van Alexander Farnese, hertog van Parma, in 1584 te Gent, weten we duidelijk op welke manier deze witte hermen – als symbool van goddelijke zuiverheid – opgesteld waren en vooral hoe zij er uitzagen⁴⁵.

De twee novicen-kameniersters openden de processie. Zij werden gevolgd door voorname heren en hofdames. Na hen volgden drie achtjarige edele meisjes in het wit met goud gestreept satijn. Het waren de dochters van de graaf van Bossut, de graaf de Marie en van don Carlos Colona, die aan het hof werden opgevoed om later in het gevolg van de aartshertogin te worden opgenomen. Zij gingen de kardinaal de la Cueva, de pauselijke nuntius, vooraf.

Lieven van der Schelde, Maagden opgesteld als hermen op piëdestal tijdens de Blijde Intrede van de hertog van Parma (1586-7), Gent, Stadsarchief, Atlas Goetghebuer

Op politiek vlak speelde deze kardinaal na de dood van Albrecht (1621) een belangrijke rol⁴⁶.

Deze prominenten werden gevolgd door de volledige Brusselse hofhouding, waaronder de beroemde Ambrogio de Spinola (1569-1630), markies van Sesto en Venafro, legeraanvoerder en staatsman van de aartshertogen. Deze Genuese bankier en Gulden Vliesridder⁴⁷ werd vooral bekend om zijn verovering van Oostende in 1604 na een driejarig beleg en als veroveraar van de tien maanden lang belegerde stad Breda in 1625⁴⁸. Hij was maarschalk van het Spaanse leger in de Tachtigjarige Oorlog en onderhandelaar van het Twaalfjarig Bestand in 1609. Naast hem stapte in de stoet de graaf van Salazar mee. We mogen deze vereenzelvigen met Luis de Velasco, de generaal van de cavalerie, die in 1621 opgenomen werd als Gulden Vliesridder⁴⁹.

Daarna volgden de leden van de Raad van Staat met als eerste de hertog van Aarschot. In die periode was Filips Karel de Croy graaf van Arenberg (1587-1640) – door erfenis van de familie de Croy – soeverein geworden van het Land van Aarschot⁵⁰. Deze Gulden Vliesridder was eveneens de erfelijke maarschalk van Brabant en Holland en behoorde tot de Spaanse Grande⁵¹. Daarachter volgde de prins van Gaver, graaf Lodewijk van Egmond (ca. 1596-1654) die het jaar nadien opgenomen werd als Gulden Vliesridder⁵². Aan hun

zijde waren nog tal van notabelen geschaard.

De aartshertogin begeleidde de novicen-hofdames. Deze waren gekleed in wit satijn met gouden strepen, het hoofd getooid met witte en rode rozen en in de hand een klein Jezusbeeld.

In deze pronkstoot stapten ook een aantal lakeien, hellebaardiers en trompetters mee op. Deze laatsten werden aangevuld door de trompetters van de Markies Ambrogio de Spinola en twee van de graaf van Salazar⁵³. Zij kregen op hun beurt versterking van de trompetters, de timbaliers en hoboïsten van de stad Gent.

We mogen stellen dat heel wat belangrijke personen die in de Spaanse Nederlanden vertoefden aanwezig waren tijdens deze plechtigheid.

Op de weg naar het klooster werden een aantal togen opgetrokken waar studenten van het college der paters Augustijnen een stuk in vijf bedrijven opvoerden.

Op de eerste toog bezong men de lof van God en verwelkomde men de vijf nieuwe kloosterzusters.

Op de tweede toog verwelkomde de Maagd van Gent de aartshertogen. Ook hier kunnen we een vergelijking maken met de versieringen ter gelegenheid van een Blijde Intrede. De gekroonde maagd van Gent zat hierbij op een stelling – voorstellende een tuin – met de banier van de stad en de zilveren leeuw⁵⁴.

Op de derde toog beeldde men Maria in tempel af samen met de H. Albertus, wiens feest op die dag gevierd werd, en de H. Elisabeth van Hongarije, patrones van de begijnen.

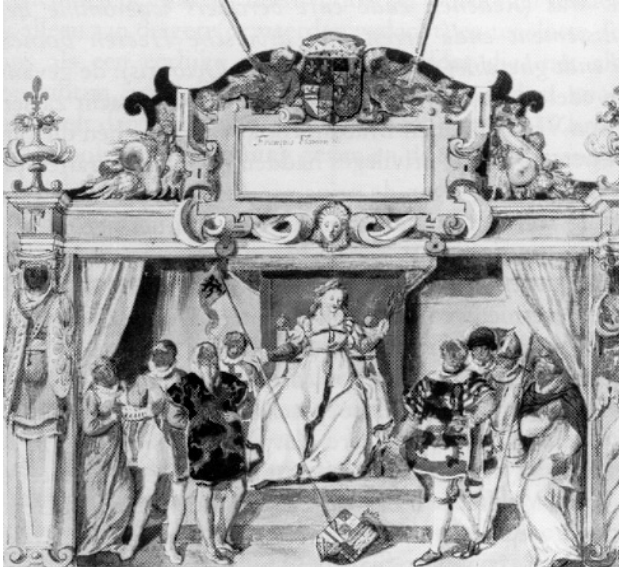
De edele religieuzen werden bij de vierde toog gekroond door vijf engelbewaarders onder de mantel van Moeder Gods en dit volgens het visioen van de H. Theresia.

Op de laatste toog net voor de poort van het klooster in de Gildestraat verschenen Elias en Eliseüs op de Karmelusberg. Het was niet verwonderlijk dat men als laatste deze scène afbeeldde. De Theresianen behoren tot de in 1155 door Berthold van Calabrië op de berg Karmel gestichte kloosterorde der Karmelieten. Deze kloostergemeenschap verwijst naar de vrome gemeenschap gesticht door de profeet Elias in de 9de eeuw voor Chr. Deze orde vereert dan ook Elias en Eliseus als hun patroonsheiligen.

Op deze Karmelusberg deden de vijf nobele Theresianen hun sieraden af.

Na het vijfde bedrijf bevonden zich de vijf novicen aan de kloosterdeur waar zij binnen traden met een brandende kaars in de hand.

Lucas D'Heere, Ontwerp voor de toog "De Maagd van Gent" voor de Blijde Intrede van de hertog van Anjou te Gent in augustus 1582, Berlijn, Kupferkabinett Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz.

Tijdens de plechtigheid namen de edele novicen plaats op het tapijt van de vorstin. In de mis ging kardinaal de la Cueva voor tijdens de eucharistieviering en pater Franciscus de Bivere⁵⁵, dominicaan en hofpredikant, hield het gelegenheidssermoen. Het geheel werd luister bijgezet door de muzikanten van de aartshertogin. Daarna werden de novicen gekleed en gesluierd. Onder begeleiding van de infante gingen ze naar de slotdeur, waar Eleonora en de zusters hen kwamen afhalen. Alvorens binnen te treden kusten ze het kruisbeeld.

De aartshertogin ging terug naar de kerk om de inkleding te volgen, die gedaan werd door de provinciaal, pater Hilarius van St.-Augustinus⁵⁶.

Elk van de postulanten had een zuster om haar aan te kleden. Na de ontvangst van het Karmelkleed volgden de novicen de kloostergemeenschap, terwijl de aartshertogin zich terugtrok.

Marie-Philippine de Noyele trad in als zuster Maria van de H. Theresia, Maria d'Halewin trad in onder de naam van zuster Maria van St.-Jozef; Madeleine de Conflans noemde voortaan Magdalena van de Heilige Isabella, Catarina de Barea kreeg de naam Catharina van Christus en Maria-Magdalena de Paredes heette voortaan in de kloostergemeenschap zuster Maria-Magdalena van het

Theresianerzuster;
Gent, Stadsarchief Atlas Goetghebuer

Kruis.

Zonder sluier mochten zij vanaf dat moment aan niemand nog hun gelaat tonen, behalve aan bloedverwanten of in bijzondere gevallen voorzien volgens de regel. Hun verdere leven werd verdeeld door gebed en arbeid. Indien zij niet in het oratorium waren of dagelijkse werkzaamheden verrichten moesten de nonnen in hun cel verblijven. In hun cel verrichtten zij kleine arbeid, behalve op zon- en feestdagen, daar zij geen gemeenschappelijke werkplaats hadden. Deze gemeenschappelijke ruimte zou een mogelijkheid kunnen scheppen om de stilzwijgendheid te doorbreken. Alvorens te vertrekken naar Brussel bracht de infante nog een laatste bezoek aan haar vijf gewezen hofdames.

Na het beëindigen van hun noviciaat werd hun professie uitgesteld tot in november 1624, daar bisschop Triest, die persoonlijk het canonisch onderzoek wenste af te nemen, door ambtsbezigheden weerhouden was. Op 9 december 1624 legden de vijf novicen hun geloften af in de handen van Eleonore en dit in aanwezigheid van heel de gemeenschap die vergaderde in de kapittelzaal. Op dat ogenblik was Eleonora van St.-Bernardus nog vicares daar de eerste verkiezing maar op 19 december 1624 plaatsvond. Zij werd toen tot priorin verkozen.

Op 27 december 1624 werd zuster Clara van Sint-Jozef, Barbara de Voster

(°Gent 1598, † Gent 14-3-1652), dochter van Adrianus en Barbara Breille, geprofest⁵⁷. Na haar op 20 oktober 1627 legde zuster Clara van Jezus, Clara Cornelio (° Brussel 1603, † Gent 22-12-1627)⁵⁸, dochter van officier en kamerdienaar van de aartshertogen Bernardo Cornelio⁵⁹ en van Francisca de Boudequin, haar gelofte af. Kort nadien werd op 31 oktober 1627 de lekenzuster Anna van de Ontvangen, Anna Ebbrechts (° Geraardsbergen 1591, † Gent 7-1-1684), dochter van Jan en Isabeau Vandernoten, geprofest⁶⁰.

Op 25 mei 1628 werd Eleonora opnieuw tot priorin verkozen.

Op 4 oktober 1630 legde zuster Catharina van het H. Sacrament, Catharina Cobos (° Gent 17-11-1612, † Gent 11-3-1687)⁶¹, dochter van de vaandeldrager van het Gentse Spanjaardkasteel Alonzo Martines Cobos en van Catharina Justise, haar gelofte af.

Volgens de regel kon Eleonora van Sint-Bernardus niet voor de derde maal opeenvolgend herkozen worden, daar men pas opnieuw overste kan worden met een tussenperiode van minimaal drie jaar. In november 1630 werd een bulle aangevraagd voor een derde triëntaat⁶². De aartshertogin en pater generaal Ferdinand van de Heilige Maria⁶³ hebben persoonlijk ingestaan voor de schriftelijke onderhandelingen⁶⁴. In januari 1631 werd de nodige dispensatie door paus Urbanus VIII verleend, die toeliet ofwel Eleonora te herkiezen, ofwel haar een nieuw triëntaat, zonder verkiezing toe te staan⁶⁵. Op 1 juni 1631 werd Eleonora voor de derde maal tot priorin verkozen.

Op 8 februari 1632 werd zuster Catharina van Jezus, Catharina Volders (°Turnhout 1602, † Gent 31-7-1677)⁶⁶, dochter van Cornelius en Cornelia Vaus, geprofest. Een jaar later op 6 januari 1633 legde zuster Marie-Espérance, Jacqueline de Cocqlet (°Givet 1600(of 1607), † Gent 8-7-1658)⁶⁷,

dochter van Nicolaas de Cocqlet, heer van Foran, en van Jacqueline Mallout, haar gelofte af.

Met oog op de volgende verkiezing, die normaal zou plaats vinden op 1 juni 1634, blijkt opnieuw dat de kloostergemeenschap kiest voor een aanstelling voor Eleonora⁶⁸ als priorin. Op hun verzoek stelde de provinciaal, pater Johannes van de Moeder Gods⁶⁹, de

17de eeuws barok pandgewelf, Gent H.T.I. St.-

verkiezingen uit tot aan het bezoek van de generale visitor, pater Aganthe van Jezus-Maria⁷⁰. Op 8 november 1634 werd Maria-Magdalena van het Kruis (de Paredes) tot priorin gekozen, terwijl Eleonora op bevel van de generale visitor en van de provinciaal, het klooster bleef besturen⁷¹.

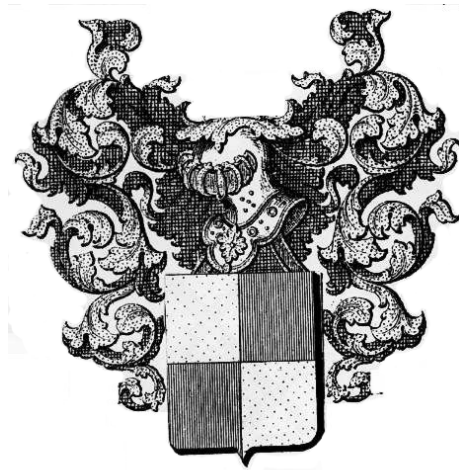
Op 11 mei 1636 legde zuster Marie-Isabella van de Heilige Geest, Isabella de Pecke (° Brussel 1616, † Gent 19-9-1676)⁷², dochter van Petrus en Maria-Barbara Boone, haar gelofte af.

Op verzoek van pater Hilarius van Sint-Augustinus⁷³, die de verkiezing van 15 november 1637 als provinciaal voorzat, aanvaardde Eleonora van Sint-Bernardus voor de vierde maal het prioraat van de Gentse kloostergemeenschap⁷⁴. Zij zal het blijven tot aan haar dood op 12 april 1639. Bij haar overlijden hebben reeds twaalf novicen hun professie afgelegd.

De vestiging aan de Theresianenstraat

Na de dood van Eleonora van Sint-Bernardus deden zich nieuwe problemen voor.

Door vochtigheid en tevens omdat de woningen niet beantwoordden aan de noden van een klooster werd geopteerd voor een nieuwe vestiging. Om die reden kocht de overste twee bunder grond in den Akker⁷⁵, toebehorend aan advocaat Hats en aan de kanunniken van de Gentse St.-Veerlekerk. De Akker was geheel landbouwgrond en strekte zich uit vanaf de Holstraat tot aan Einde Were⁷⁶. Dit terrein was dicht gelegen aan het buitengoed Belvédère van bisschop Antoon Triest.

DE NOYELLES.

We hebben een heel duidelijk beeld hoe dit gebied er toen moet uitgezien hebben door een anoniem 17de eeuws schilderij in het Bijlokemuseum te Gent voorstellende Akkergem voor het graven van de Coupure⁷⁷.

Voor de vestiging van het nieuwe klooster verwees de priorin naar de brieven van de aartshertogin gedateerd in augustus 1624 aan het stadsbestuur en ook naar de toestemming van de magistraat voor het vestigen van

de Theresianenorde in de Arteveldestad (cfr. supra).

De bouw van het klooster en de kerk was gelegen aan de “noort”zijde van de “olstraete”⁷⁸ en het “Ackerstraetken”⁷⁹ of “Ackersteghe”⁸⁰, de huidige Theresianenstraat. Oorspronkelijk was deze straat een kleine landweg die men ook ’t “Vule steeghskin” noemde⁸¹ en waar de muur van het Rijke Gasthuis gebouwd was⁸². Deze muur zal pas gesloopt worden op het einde van de 18de eeuw⁸³.

De bouw van het nieuwe klooster werd bekostigd door Louise de Noyelles, dame van Bailleul-Val, la Cauchie, l’Espesse, le Befvre en le Val. Zij was gehuwd met Eugeen de Noyelles, markies van Lisburg, heer van Bayencourt, Coigneux, Flechin, Boncourt, Nielly-lez-Boulonnois en la Cliquetèrre. Louise de Noyelle was één van de zusters⁸⁴ van Marie-Philippine de Noyelles, een “zuster van de trap”, die Eleonora in 1639 opvolgde als priorin. Zij zal nadien nog verschillende keren in 1648, 1654 en 1660 herkozen worden als priorin. Van deze 17de eeuwse bouw kan men thans nog de pandgang, de kelders en het onderste deel van de omheiningsmuur langs de Theresianenstraat bewonen in het huidige H.T.I.St.-Antonius. De 17de eeuwse gebouwen in het kloosterslot zijn ontoegankelijk.

Daarnaast begiftigde de markiezin het klooster met een fonds voor het onderhoud.

Prachtig moet de gevel van dit pand langs de zijde van de Holstraat geweest zijn. Volgens een schrijven aan de schepenen was de gevel zo fraai gebouwd

Anoniem, Gezicht op Ekkerghem voor het doorsteken van de Coupure; Gent, Bijlokemuseum.

dat het nergens anders in de Nederlanden te vinden was. Het was opgetrokken “*up een nieu maniere van bouwen*”, waarschijnlijk mag men aannemen dat men hier bedoelde in de stijl van de volbarok.

Het bouwen van een klooster in Gent blijkt in die periode geen unicum te zijn. Tussen 1615 en 1670 werden zowat veertig abdijen, kloosters en parochiekerken opgetrokken of gerestaureerd, allemaal met veel luister, als uiting van de triomf van de Contrareformatie. Gent kende in die periode een economische opbloei vooral dankzij de linnennijverheid⁸⁵.

Op verzoek van de Gentse magistraat moesten de zusters omstreeks 1643-1644 het Ackerstraetken verbreden tot “*eene breede ende wyde straete*”, waardoor de orde een deel van haar gronden moest afstaan. Hiervoor ontvingen de kloosterlingen 72 gulden 13 schellingen en 9 dinars grootte⁸⁶.

In januari 1644 verlieten de zusters de gebouwen aan de Gildestraat om intrek te nemen in hun nieuwe convent aan de Holstraat te Gent.

Als bewoners van het nieuwe Theresianenklooster vermelden we de zusters Maria van de Heilige Theresia (Marie-Philippine de Noyelle) priorin, Angelica van de Heilige Geest (Catharina de Battings) onderpriorin, Theresia van Jezus (Francisca Rivart), Catharina van Sint-Elia (Catharina Van der Hagen)⁸⁷, Theresia van St.-Jozef (Adrienne Suys)⁸⁸, Agatha van Sint-Franciscus (Agatha de Lange), Maria van St.-Jozef (Maria d’Halewin), Magdalena van de H. Isabella (Madeleine de Conflans), Catharina van Christus (Catalina de Barea), Maria-Magdalena van het Kruis (Maria-Magdalena de Paredes), Clara van St.-Jozef (Barbara de Voster), Anna van de Ontvangenis (Anna Ebbrecht), Catharina van het Heilig Sacrament (Catharina Cobos), Catharina van Jezus (Catharina Volders), Marie-Espérance (Jacqueline de Cocqlet) en Maria-Isabella van de Heilige Geest (Isabella de Pecke).⁸⁹

In 1645 werd Madeleine de Conflans gekozen als priorin, zij zou opnieuw aangesteld worden als priorin in 1651 en 1673.

De gelden die de nonnen ontvingen, bleken al vlug niet voldoende te zijn voor hun behoud en in 1668 vroegen zij een financiële steun aan het stadsbestuur. De magistraat verleende hen boven de 20 pond een toelage van 40 pond grootte, wat een aanzienlijk bedrag was. Daarnaast ontvingen zij talrijke giften van edelen vooral van de familie van Hoachbrouck, die tot eind de 18de eeuw de Theresianen financieel hielpen⁹⁰.

Blijkbaar was dit echter niet voldoende en deden de religieuzen verder beroep op wereldse weldoeners. In 1671 schonk bij notariële akte Beatrix van der My, echtgenote van Gerard van Vilsteren, heer van Laarne, ter Strate, enz. vier jaarlijkse renten ten bedrage van 75, 41, 40 en 25 pond grootte⁹¹.

In 1677-1678 werd achter het klooster in de Theresianenstraat een waterloop

gegraven⁹².

Op 16 november 1684 wijdde bisschop Albert de Hornes de nieuwe kerk in. Al vlug kreeg het klooster de naam van Spaans klooster. Haerens meent dat deze naam verwijst naar de eerste zusters waarbij enkele Spaanse dames waren⁹³. Wij kunnen deze mening niet delen daar deze orde ook in andere steden de naam kreeg van Spaanse of Theresiaanse Karmelietessen⁹⁴. Deze benaming verwijst eerder naar de herkomst van deze orde, nl. naar het Iberisch schiereiland, dan naar de eerste religieuzen van dit klooster.

Daarnaast werd het ook als klooster des Discalsiaters en Ongeschoeide Karmelietessen vermeld. Verder werd de orde ook Theresianen genoemd.

Door de betwisting van de Spaanse erfenis door de grootmachten van Europa viel Gent in de 18de eeuw eerst in de handen van de Fransen (1700-1706), daarna van de Engelsen (1706-1708) om daarna opnieuw door de Fransen te worden ingenomen.

In 1713 kwam er een einde aan het oorlogsgeweld en de Zuidelijke Nederlanden werden toegewezen aan Oostenrijk. Het was pas met het verdrag van Aken (1748) en het terugtrekken van de Fransen dat de vrede terug kwam. De centralisatiepolitiek onder Maria Theresia ontnam de laatste restanten van de stedelijke juridische zelfstandigheid en autonomie. Het water- en wegennet verbeterde en achter het klooster van de Theresianen werd de Coupure gegraven, de weg naar de zee werd opnieuw mogelijk.

Nieuwe rijken, de handelaars, in de ban van de rede en van het recht om alle domeinen van de kennis aan vrije discussie en kritiek te onderwerpen, pasten in de sfeer van de verlichte geest van Maria-Theresia en Jozef II. Onder hun invloed verzwakte de godsdienstzin en verboden publicaties werden massaal uit het buitenland in de Zuidelijke Nederlanden verspreid. De antiklerikale intellectuele burgerij waardeerde de godsdienst als moderator in de maatschappij. Na 1780 kenden – ook te Gent – enkele loges een heropleving en kwamen er zelfs nieuwe tot stand. In deze optiek moeten we dan ook het decreet plaatsen van de keizer.

Vlaanderen had tijdens de 18de eeuw veel te lijden gehad van de herhaalde invallen van de Franse troepen, een grote economische crisis met de stagnatie van handel en nijverheid, nationale rampen en hongersnood, besmettelijke ziekten: het hele land was verwoest geworden, ontvolkt en verarmd.

De Oostenrijkse vorsten waren niet antiklerikaal, maar de Kerk moest een plaats vinden en een middel worden binnen hun centralisatiepolitiek. De Kerk was eveneens nog een stille getuige van het vroegere feodale stelsel en moest daarom volgens de keizer hervormd worden.

Jozef II wilde daarom de theologische studies regelen, de liturgische rituelen bepalen en oordelen over geloof en zeden. Daarentegen moest de Kerk er voor

zorgen dat haar leden goede en nuttige staatsburgers waren. In deze utilitaire geest werd gesteld dat instellingen die niet direct en tastbaar hun nut bewezen voor het welzijn van de staatsburger overbodig waren. Orden die zich niet bezighielden met ziekenzorg, onderwijs of pastorale werking werden als gemeenschapsparasieten beschouwd en daarom ook bestempeld als onnuttig en overbodig.

Enkele kleine pesterijen gingen onder het bewind van Maria Theresia vooraf. Mogelijks was men reeds in 1752 bezig met de vraagstelling in verband met niet-maatschappelijke functionele kloosters. In die optiek past de vraag naar het opstellen van een lijst van religieuzen uit Frankrijk die in het Gentse Theresianenklooster verbleven⁹⁵. Of mogen we deze vraagstelling plaatsen binnen de betrekkingen en het conflict van Oostenrijk en Frankrijk?

18de eeuw: verlichting & afschaffing

Het decreet van 10 september 1753 schafte de zgn. “dode hand” af, waardoor elke goederenverwerving door kloosters, hetzij door aankoop, schenking of erfenis, als onwettig werd verklaard indien ze niet vooraf door een koninklijke vergunning werd verleend. Deze goederen keerden dan automatisch terug naar hun vroegere bezitter. Ten voordele van de schatkist werd deze wet een paar jaar later verzacht, waardoor men de amortisatie toch kon bekomen mits een belastingsheffing op de goederen. Deze maatregelen konden geen vergelijk vinden met de wetten vervaardigd door keizer Jozef II.

In 1780 trachtte Ferdinand Maria Prins van Lobkowitz (1772-1795) en pas bisschop van Gent⁹⁶ in een brief aan de keizer om een loyalere benadering ten opzichte van de zgn. onnuttige orden. Hij verklaarde hierin dat het juist was dat de religieuzen geen gronden meer ontgonnen, maar dat hun bezittingen bijdroegen tot het welzijn van het volk en land. Een deel van de opbrengst komt altijd ten goede aan de behoeftigen.

Als reactie op de keizerlijke vooropstellingen in verband met de overtollige rijkdom, gebrek aan actieve caritas en losbandigheid van leven reageerde de bisschop in dezelfde brief, dat hij toegaf dat men in de kloosters geen massa's heiligen meer aantrof van het gehalte van de grote hervormers, maar toch maakten veel religieuzen zich zeer verdienstelijk door de geestelijke bijstand die ze aan de gelovigen verleenden. Verder merkte de geestelijke vader op dat op dat ogenblik de religieuze levensstaat nuttig was voor de particulieren, voor de godsdienst en de staat, ook al waren de kloosters niet vrij van misbruiken. Hij voegde er aan toe dat het er alleen maar op aan kwam om de misbruiken uit te roeien⁹⁷.

Maar het besluit van Jozef II stond reeds vast. Reeds was men begonnen met

het inventariseren van de kerkelijke goederen. Om te voorkomen dat men goederen zou overbrengen naar kloosters in het buitenland werd in het edict van 8 januari 1782 bepaald dat de religieuze orden in de Zuidelijke Nederlanden niet langer meer afhingen of samengingen met orden in de vreemde. Voor de Theresianen betekende dit dat zij niet langer meer contacten konden onderhouden met buitenlandse orden. Door het decreet van 3 april 1782 werd ook de autoriteit van de bisschop op de religieuze orden aan banden gelegd daar de geestelijke vader onderworpen werd aan het burgerlijk gezag.

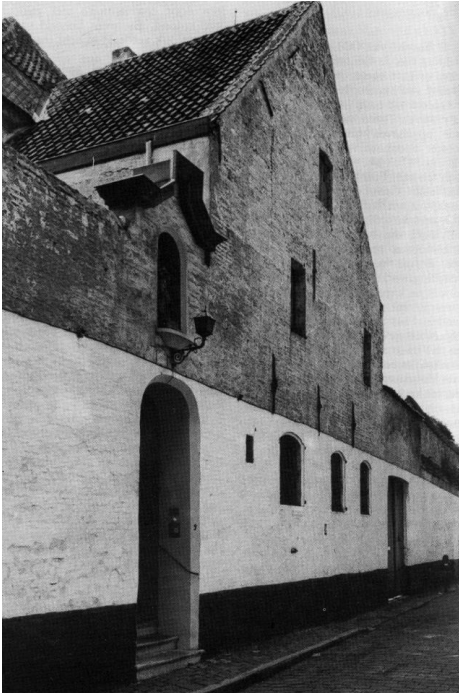
Het was overduidelijk dat Jozef II besloten had om kloosterorden af te schaffen en de goederen in beslag te laten nemen. Samen met andere bisschoppen, kapittels, kastelrijen en steden richtte kort nadien Ferdinand Maria Prins van Lobkowitz een smeekbede naar de keizer dat ze met ontzetting en smart hadden vernomen dat de suppressie waarover geruchten liepen, ook werkelijk zou uitgevoerd worden⁹⁸.

Niets kon nog baten Op 17 maart 1783 verscheen het decreet dat de opheffing van een reeks kloosters aankondigde, alsmede de oprichting van de zgn. Religiekas voor het beheer van de kloostergoederen en de uitbetaling van de pensioenen aan de religieuzen der afgeschafte kloosters.

Bisschop Ferdinand Maria Prins van Lobkowitz trachtte de radeloze religieuzen enige morele steun en richtlijnen te geven, rekening houdend met hun zeer specifieke situatie. Met de jurisdictie van paus Pius VI verleende de bisschop hen allerlei faciliteiten.

- 1) *Vanaf de dag dat de koninklijke commissaris u zal verplichten uw convent te verlaten, moogt ge het gewone priesterkleed dragen, zo nochtans dat ge onder uw kleed een schapulier draagt als teken van uw gelofte.*
- 2) *Ge moogt de mis opdragen volgens de ritus van het Romeins Missal, dit geldt eveneens voor het brevier; hoewel ge evengoed het brevier van de orde verder moogt gebruiken, alsmede het officie van O.-L.-Vrouw, van de overledenen, enz..*
- 3) *Wat het vleesderven betreft, moogt ge u schikken naar de kerkelijke wetgeving voor de mensen in de wereld.*
- 4) *Het dragen van het kleed van geitewol dat ge gewoon zijt laat ik geheel over aan uw boetijver.*
- 5) *We wensen dat ge de speciale boetedagen van uw orde in de mate van het mogelijke onderhoudt; dit geldt eveneens voor de beleving van de armoede.*
- 6) *Uw biechtvader moogt ge vrij kiezen, als hij maar de nodige jurisdictie heeft gekregen van zijn bisschop.*
- 7) *Voor het geval iemand onder u nog andere dispensaties nodig mocht heb-*

ben, is het vandoen dat ge voor de uitdrijving een lijst opmaakt met uw respectieve verblijfplaats en de parochie waaronder ze resorteert.

Theresianenklooster, Gent Theresianenstraat

Als laatste besloot de bisschop met de herinnering aan de drie klooster-geloften en een aansporing om zich niet volledig over te geven aan het lekenbestaan⁹⁹.

Het Gentse Theresianenklooster werd – zoals talrijke religieuze instellingen – op 29 april 1783 afgeschaft “tot welzijn van godsdienst en volk”, daar de overheid besliste dat deze orde nutteloos en nadelig was¹⁰⁰. Dit klooster werd toen bewoond door 17 nonnen en 3 lekenzusters. Deze religieuzen wisten dat ze van nu af aan vreemdelingen waren in hun eigen huis, dat ze weldra moesten verlaten. Ze gingen een onzekere toekomst tegemoet, daar het hun uitdrukkelijk verboden was toe te treden in een ander klooster.

Teruggekeerd in de burgerwereld hingen zij af van de Religiekas. Indien ze onder eed bevestigden dat ze als burgers zouden gaan leven met aanduiding van hun nieuwe verblijfplaats, werd hen door de administratie van de Religiekas jaarlijks een pensioen toegekend. De kloosterbezittingen kwamen onder beheer van het Comité van de Religiekas te staan. Volgens de inboedelbeschrijving van 1783 bezaten de Theresianen de rijkste bibliotheek van alle Gentse vrouwenkloosters: 1.296 Vlaamse en 800 Franse boeken. Het klooster had toen een jaarlijks inkomen van 2.032 gulden aan grondgoederen en 746 gulden voortkomende uit renten. Op 6 en 7 december 1784 werden de schilderijen uit het afgeschafte klooster, samen met deze uit de voormalige kloosters van Conceptionisten en Kartuziers geveild¹⁰¹. Dit betekende een voorlopig einde voor het Gentse Theresianenklooster.

Rudy van Elslande

NOTEN

¹ Deze religieuze gemeenschap behoorde tot de Karmelietenorde waarvan de eerste regel geschreven werd door Albert, patriarch van Jeruzalem. Deze regel werd in 1207 bekrachtigd door paus Innocentius IV.

De gemeenschap zou teruggaan op de in 1155 door Berthold van Calabrië op de berg Karmel gestichte kloosterorde der Karmelieten, die verwees naar de vrome gemeenschap gesticht door de profeet Elias in de 9de eeuw voor Chr. Door de vervolgingen in Palestina werden de Karmelieten gedwongen zich te vestigen in Europa, waar de orde bijzonder snelle verspreiding kende. Ze worden gerekend tot de bedelorden.

² Op 8-2-1614 werd hij door de aartshertogen Albrecht en Isabella verheven van heer tot graaf van Noyelles.

³ Dochter van Jan, heer van Befvre in Artesië en Adrianna de Jauche de Mastaing.

⁴ Anoniem, Eleonora van Sint-Bernardus Stichteres van de Karmel van Mechelen en van Gent (1579-1639), *Instrumenta Historica Carmelitana*, Gent 1999, blz. 44-47.

⁵ In de loop der tijd versoepelde deze strenge regel. Hiertegen kwam in de 16de eeuw een reactie en vooral door de in 1515 in Avila geboren H. Theresia. In 1562 begon zij deze orde te hervormen met oog op de herinvoering van de oorspronkelijke regel.

In 1593, ten gevolge van de hervorming van o.a. Theresa van Avila en Johannes van het Kruis, splitste de orde zich in ongeschoeide en geschoeide Karmelieten.

Deze hervormde Karmelietessen of Diskaltessen, die overwegend slotzusters zijn, noemt in onze gewesten Theresianen.

⁶ De eerste stichting in de Spaanse Nederlanden was die te Brussel en dateert van 1614. H. Vlieghe, Gerard Seghers Het visioen van de H. Theresia van Avila, in: *Cat. tent Luister van Spanje en de Belgische steden 1500-1700*, dl. II, Brussel, Paleis voor Schone Kunsten 25-9/22-12-1985, blz. 570-571.

⁷ Cfr. R. van Elslande, De geschiedenis van de Vijt-Borluutfundatie en het Lam Gods, in: *Ghendtsche Tydinghen*, 16de jg., 1987, 145-148.

⁸ J. Decavele, Gent apologie van een rebelse stad, Antwerpen 1989, blz. 129.

⁹ G. De Munck, Triest (1621-1657), zevende bisschop van Gent, in: *Collationes gandavenses*, dl. XIV, 1927, blz. 90-95, 135-139; dl. XV, 1928, blz. 42-49; A.C. Deschevel, Triest Antoine, in *Biographie Nationale*, dl XXV, 1929-1932, kol. 614-624; R. Mathijs, *Iconographie van bisschop Triest met biografische aantekeningen*, 1939.

¹⁰ Gent, Archief Theresianen, Akte van Antoon Triest dd. 28-5-1622.

¹¹ Ferdinand de Sainte Thérèse, *Ménologe du carmel, Vies des Saints, Bienheureux, Vénérables, serviteurs de Dieu et personnages illustres par leur piété, de l'Ordre de Notre-Dame du Mont-Carmel depuis son origine jusqu'à nos jours*, 3de dl., Rijsel-Brugge-Parijs 1879, blz. 376.

¹² Gent, Archief Theresianen, Ms. Patent 8-9-1622.

¹³ Over de geboortedatum is men het niet volledig eens. Sommigen menen dat ze het levenslicht zag op 24 maart 1577, zoals L. de Sainte-Thérèse, *Abrégé de l'establissement des carmelites de France*, 1ste dl. Paris 1666, f° 95; Bertold-Ignace de Sainte-Anne, *Anne de Jésus et les constitutions des carmélites déchaussées*, 2de dl., Brussel 1874, blz. 299; Ferdinand de Sainte-Thérèse, *Ménologe du Carmel, Vies des Saints, Bienheureux, Vénérables, serviteurs de Dieu et personnages illustres par leur piété, de l'Ordre de Notre-Dame du Mont-Carmel depuis son origine jusqu'à nos jours*, 1ste dl., Rijsel-Brugge-Parijs 1879, blz. 329; anderen menen de geboortedatum te moeten plaatsen op 24 maart 1579, cfr. Lydwine, *Vie de notre Vénérable Mère Leonore de Saint Bernard*, z.d., f° 1, Gent Archief Theresianenklooster; P., *La vie de la vénérable Mère Leonore de Saint Bernard fondatrice des Carmelites Déchaussées des Couvents de Malines et de Gand*, 1693, f° 2v, Antwerpen, Archief Karmelietessen.

¹⁴ Anoniem, Eleonora van Sint Bernardus Stichteress van de Karmel van Mechelen en van Gent (1579-1639), in: *Instrumenta Historica Carmelitana*, Gent 1999, blz. 11-13.

¹⁵ Theresia van Jezus, Francisca Rivart (°Maubeuge 1610, † Gent 23-11-1634), fa. Jacobus & Adriana le Clercq.

¹⁶ Catharina van Sint-Elia, Van der Hagen (°Gent 1587, † Gent 14-12-1677), fa. Pieter & Maria Van Belle; P. Serouet, Jean de Bréfigny (1556-1634), *Aux origines du Carmel de France, de Belgique et du Congo*, Leuven 1974, blz. 234, noot 2.

¹⁷ Angelica van de Heilige Geest, Catharina de Battings (°Emden-Friesland 1593, † Gent 21-10-1650), fa. Petrus de Visquer & Catharina de Battings; Gent Archief Theresianen *Livre des professions et Nécrologe: onderpriorin te Gent in 1631, 1637 en 1639*.

¹⁸ Theresia van St.-Jozef, Adrienne Suys (°Mechelen, † 16-2-1655), fa. Daniël, heer van Laar & Catharina Quarré; Gent, Archief Theresianen, *Livre des professions et Nécrologe: onderpriorin te Gent 1622-1628*.

¹⁹ Agatha van Sint-Franciscus, Agatha de Lange (° Luik, † Mechelen 2-3-1677), fa. Jean & Marie Noe; *ibidem*.

²⁰ Francesca van Moeder Gods, Francesca de Hertoghe (° Gent 1593, † Brugge 21-11-1645), fa. Mark & Lucia Tenaghel; M. Bouix, *Leven van de venerabele moeder Anna van den H. Bartholomeus, z.d.*, blz. 305.

²¹ Gent, Stadsarchief, *Rekwesten 1622-23*, f° 232v°.

²² Gent, Stadsarchief, *Rekwesten 1622-23*, f° 232 v°.

²³ “*Betaelt mevrouwe Eleonora de S.Beernard, prieuse vande Carmelyten, ghecommen zynde met eenighe van haere religieusen binnen deser stede omme alhier te funderen een cloostre vande selve ordre, de somme van VIII lib. VI s. VIII gr. Hemlieden ghejondt van weghen deser stede thaerlieder willecomme*”; Gent, Stadsarchief, *Stadsrekeningen 1622-23*, f° 194v°.

²⁴ Gent, Stadsarchief, Theresianen 533 nr. 108; XXX nr. 483.

In een brief aan Chifflet dd. 7-12-1634 schreef Eleonora dat ze op de vooravond van O.-L.-Vrouw van maart 1635 (= 24 maart, feest van de Annunciatie) 56 jaar werd waardoor men de geboortedatum mag plaatsen op 24 maart 1579; Besançon, Bibliothèque Municipale, Ms. Chifflet ,109, f° 141v.

²⁵ De lijsten van de nieuwe magistraten dienden jaarlijks eerst aan de goedkeuring van de Gentse bisschop te worden voorgelegd.

²⁶ “*Compareerde jn persone dheer Thomas Heylinck, fs. Mr Reynaerts, secretaris van schepenen voorn(oem)t, de welcke kende, lijde ende verclaerde wel ende duechdelick vercocht thebene... an mevrouwe Leonore de Sancto Bernard, prieuse van den Carmelieten cloostere binnen deser stede van Ghendt, ende ten behoude vanden zelven couvente, twee syne huysinghen ende erfven...met alle huerlieder appendentien ende dependentien...jn de Gulden strate, achter uytcommende jnden Hautbriel, an deen zyde streckende tvoornomde couvent...*” Gent, Stadsarchief, *Staten van Goed 1622-1623*, f° 164.

²⁷ In Gent waren er in die periode verschillende straten die de naam Guldestraat droegen. In de eerste plaats hebben we de huidige Wijze Manstraat, die daarnaast ook nog aangeduid werd met Oude Vlasmarkt; cf. F. Verstraete, *De Gentse St.-Jacobsparochie, dl. 1 (1100-1500)* Gent 1976, blz. 279; De Potter, o.c., dl.VI, blz. 391. Een andere Guldenstraat, later de Seminariestraat, werdween door de aanleg van het St.-Baafsplein; M.Gysseling, o.c., blz. 46-47.

²⁸ C.-L. Diericx, *Constitution des mémoires sur la ville de Gand*, Gent 1815.

²⁹ Gent, Stadsarchief, *Staten van Goed, 1622-1623*, f° 164 v°.

³⁰ J.J. Steyaert, *Volledige beschrijving van Gent of geschiedkundige beschouwing van deze stad en hare bewooners,...*, Gent 1857, blz. 213-214.

³¹ Het foncier Ouwegem had Nicolaas Triest geërfd van zijn moeder Maria van Royen († 1595). Zijn vader Philips Triest (†1601) droeg reeds de titel van de heer van Ouwegem, hij was her-

haaldelijk schepen (1584, 1586, 1587, 1588, 1590, 1591, 1592, 1593) en burgemeester (1594, 1595) van Gent; Gent, Stadsarchief, Familiepapieren: familie Triest.

³² Nicolaas Triest was schepen van gedeele in 1605, 1608, schepen van keure in 1607, 1610, 1627 en burgemeester van Gent in 1616, 1620, 1621, 1626, 1639; Memorieboek van der stad Ghendt van 'tjaer 1301 tot 1793, dl. III, Gent z.d., blz. 136, -138, 140, 142, 150, 156, 164, 165, 168; A. Heins, *Gand sa vie et ses institutions*, Gent 1912-1915, blz. 295-8.

³³ Memorieboek van der stad Ghendt van 'tjaer 1301 tot 1793, dl. III, Gent z.d., blz. 154-160; ook graaf Hughe de Noyelle werd regelmatig aangesteld als commissaris van 1625; *ibidem*, blz. 162-3.

³⁴ Nicolaas van de Ontvangenis (Medina del Campo-Spanje, † Rome 11-11-1640); Ferdinand de Sainte Thérèse, *Ménologe du carmel, Vies des Saints, Bienheureux, Vénérables, serviteurs de Dieu et personnages illustres par leur piété, de l'Ordre de Notre-Dame du Mont-Carmel depuis son origine jusqu'à nos jours*, 3de dl., Rijsel-Brugge-Parijs 1879, blz. 229.

³⁵ Pater Pierre Marchant heeft Eleonora in de Karmel van Gent met raad en daad bijgestaan tot aan haar dood; Gent Archief Theresianen *Témoignage sur la vie et les vertus de la vénérable mère Léonore de St.-Bernard déposé par le rev. Père Marchand*, Gand le 1° d'avril 1641.

³⁶ Don Gaspard de Valdez, heer van Herdersem en van Rotselaar, ridder van de Sint-Jacobsorde, gehuwd met Maria de Aranda, fa. Lodewijk, vrouw van Fraisneau.

³⁷ Hij was gehuwd met Catharina Justicia. Later trad zijn dochter Catharina binnen in de Gentse Karmel, waar ze op 4-10-1630 professie aflegde; Gent, Archief Theresianenklooster, *Livre des professions et Nécrologe 1630*.

³⁸ Uit die periode is tevens een miraculeuze gebeurtenis tot ons overgeleverd. Nadat midden in de nacht het klokje klepte werden soldaten uitgezonden, die enkele mannen met geweld uit de omgeving van het klooster moesten verwijderen. Nadat men de volgende dag de zusters verwittigde van het gebeuren bleek dat niemand aan het klokje had getrokken en ook dat niemand het had horen luiden. Deze goddelijke tussenkomst was een troost voor de zusters.

³⁹ Later zal men verder beroep doen op Jezuiten voor stadsversieringen, o.m. voor de Blijde Intrede in 1635 van kardinaalinfant Ferdinand te Gent; G. Van Doorne- M. Dolders. *Het Jezuietencollege een financiële strop voor de stad*, in: 400 jaar Jezuietencollege te Gent, Brussel 1992, blz. 35-6.

⁴⁰ J. De Cavele o.c. maakt melding van zes adellijke dames uit haar eigen hofhouding die geprofest werden.

⁴¹ Bij de Blijde Intrede werd door deze personaliteiten de vorst begroet, waarna in een stoet de soeverein door de straten van Gent werd geleid, W. Waterschoot, *Vorstelijke intochten 1577-1584*, in: *Het eind van een rebelse droom Opstellen over het calvinistisch bewind te Gent (1577-1584) en de terugkeer van de stad onder de gehoorzaamheid van de koning van Spanje (17 september 1584)*, Gent 1984, blz. 113-124.

⁴² Deseyn G., *Gids voor oud Gent*, Antwerpen 1984, blz. 31.

⁴³ *"Betaelt an myn illme heere den Cardinael de la Cueva, ghecommen synde binnen deser stede met haere hoocheyt gheduerende de maent van IXbre XVIeXXIII, de somme van XL lib. Gr. over de redemptie van een stick wyns, syne illme Srie ghepresenteert van weghen deser stede...*

Betaelt ande illme Srie den nuncius van syn heylicheyt, de somme van XL lib. Gr. (alsvoren).

Betaelt an myn Ed. heere myn heere den marquis Spinola de somme van XI lib. XIII s. IIII gr. Over de redemptie van een ander stick wyns, syn Ex(ellen)ce ghepresenteert van weghen deser stede ten jnnecommen met haere voorn. Hoocheyt tot tleeden van drye van haere joncvrouwen jnt cloostere vande Carmelinen, up den XXI van de voors. Maent van Novembre..

Betaelt an zyne Ex(ellen)ce den hertoghe van Aerschot (alsvoren).

Betaelt an myn heere den Prince van Gavre, grave van Egmont (alsvoren). (Idem aen den graaf

van Salazer).

Betaelt de lacqueien vande voors. Haere hoocheyt XXXIII s. III gr. ende ande hallebardiers oock XXXIII s. IIII gr. ende ande trompetters van de selve haere hoocheyt II lib. gr...

Idem aan de trompetters van den markies Spinola en aan de twee trompetters van den graaf van Salazar, generaal van de Cavallerie"; Gent, Stadsarchief, Stadsrekeningen 1623-1624 reg. 400/135, f° 193.

⁴⁴ In 1586-7 bood de kunstenaar aan het stadsbestuur een bundel aquarellen aan die een beeld gaven van de versieringen die hij ontworpen had ter gelegenheid van deze Blijde Intrede; R. De Herdt – J. Vannieuwenhuysse, *Historie op perkament Op zoek naar het verleden in het Gentse stadsarchief*, Gent 1988, blz. 131.

⁴⁵ Gent, Stadsarchief, Atlas Goetghebuer; W. Waterschoot, o.c., blz. 115.

⁴⁶ A. Lottin, *Spanje en de Zuidelijke Nederlanden: twee eeuwen gemeenschappelijke geschiedenis*, in: *Cat. tent. Luister van Spanje en de Belgische steden 1500-1700 Europalia 85 Espana*, Brussel Paleis voor Schone Kunsten 25-9/22-12-1985, blz. 81.

⁴⁷ *Cat. tent. Het Gulden Vlies Vijf eeuwen kunst en geschiedenis*, Brugge Groeningemuseum 14-7/30-9-1962, blz. 218-220.

⁴⁸ De overgave van Breda werd vereeuwigd door de beroemde Spaanse schilder Velasquez (thans: Madrid, Prado).

⁴⁹ *Cat. tent. Het Gulden Vlies Vijf eeuwen kunst en geschiedenis*, Brugge Groeningemuseum 14-7/30-9-1962, blz. 43.

⁵⁰ In 1527 kreeg het Land van Aarschot de rang van hertogdom; L. Liekens, *Geschiedenis van het oude graafschap, de stad en de parochie, den lande en hertogdomme van Aarschot*, 1926.

⁵¹ *Cat. tent. Het Gulden Vlies Vijf eeuwen kunst en geschiedenis*, Brugge Groeningemuseum 14-7/30-9-1962, blz. 223.

⁵² *Ibidem* blz. 44.

⁵³ Gent, Stadsarchief, Stadsrekeningen 1623-1624.

⁵⁴ G. Van Doorne, "Stadsversieringen en Blijde Inkomsten, in: *Vlaanderen*, nr. 25, 1976, blz. 224-228.

⁵⁵ Hij was hofpredikant van Filips III en van de aartshertogen Albrecht en Isabella sedert 1606. In 1633 keerde hij naar zijn klooster in Salamanca terug, waar hij op 15-5-1637 overleed.

⁵⁶ Pedro Arias Armendariz, Hilarius van St.-Aus (° Yar-Castilië, Brussel 20-4-1635); cfr. Ferdinand de Sainte Therese, *Ménologe du Carmel, Vies des Saints, Bienheureux, Vénérables, serviteurs de Dieu et personnages illustres par leur piété, de l'Ordre de Notre-Dame du Mont-Carmel depuis son origine jusqu'à nos jours*, dl. I, Rijsel-Brugge-Rarijs 1897, blz. 367-368.

⁵⁷ Gent, Archief Theresianen, *Livre des professions et Nécrologe*, 27-12-1624.

⁵⁸ Gent, Archief Theresianen, *Livre des professions et Nécrologe*, 20-10-1627.

⁵⁹ Hij stond een gedeelte van zijn huis te Brussel af als voorlopig klooster toen de Theresianen vanuit Frankrijk zich op 21 januari 1607 kwamen vestigen in de Nederlanden.

⁶⁰ Gent, Archief Theresianen, *Livre des professions et Nécrologe*, 31-10-1627.

⁶¹ Gent, Archief Theresianen, *Livre des professions et Nécrologe*, 4-10-1630.

⁶² Brussel, Algemeen Rijksarchief, *Papieren van de staat*, dl. 468, f° 344, 350, 351, 364, 380.

⁶³ Ferdinand van de H.Maria, Fernando Martinez (° San Ramon (Léon), † Rome 23-3-1631); cfr. Ferdinand de Sainte Therese, o.c., dl. II, blz. 272-274.

⁶⁴ Brussel, Algemeen Rijksarchief, *Papieren van de staat*, dl. 468, f° 356, 390.

⁶⁵ *Ibidem*, vol. 469, f° 3, 5, 7, 8, 11, 14.

⁶⁶ Gent, Archief Theresianen, *Livre des professions et Nécrologe*, 8-2-1632.

⁶⁷ Gent, Archief Theresianen, *Livre des professions et Nécrologe*, 6-1-1633.

⁶⁸ Besançon, Bibliothèque Municipale, Ms. Chifflet 109, f°. 113-113v: brief van 20 september 1634 aan Chifflet.

- ⁶⁹ Johannes van de Moeder Gods, de Ribera (° Madrid, + Brussel 3-7-1673); cfr. Ferdinand de Sainte Therese, o.c., dl. II, blz. 233-234.
- ⁷⁰ Aganthange van Jezus-Maria, Augustinus de Spinola (° Genua 1580, † Genua 18-6-1641); cfr. Ferdinand de Sainte Therese, o.c., dl. II, blz. 172.
- ⁷¹ Besançon, Bibliothèque Municipale, Ms. Chifflet 109, f° 83.
- ⁷² Gent, Archief Theresianen, Livre des professions et Nécrologe, 11-5-1636.
- ⁷³ Ibidem, f° 335-335 v° (brief van 7-12-1637).
- ⁷⁴ Gent, Provinciaal archief Karmelieten Discalsen, Pater Cyrillus van de H. Augustinus, Liber Foundationum 1698-1747, f° 155.
- ⁷⁵ A. Sanderus, Flandria Illustrata sive descriptio Comitatus istius per totum terrarum orbem celeberrimi, Keulen 1641, dl. I, blz. 329.
- ⁷⁶ Nog steeds noemt men deze plaats Ekkerghem.
- ⁷⁷ Gent, Bijloekemuseum voor Oudheidkunde inv. Nr. 681; A. De Schrijver, Catalogus van de schilderijen, Gent 1972, blz. 212, nr. 171; O.l.v. J. Decavele, Gent apologie van een rebelse stad, Antwerpen 1989, blz.140. Van dit werk kennen we ook een kopie in aquarel uitgevoerd door Jean-Baptist De Noter die bewaard wordt in het Gentse Stadsarchief, Atlas Goetghebuer, doos 90, map 156; Anoniem, Verslag bestuur, Gent 1951, blz. 316; J. Wennepeninckx, Rond het graven van de Coupure te Gent, in: Handelingen van de Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde te Gent, 1956, blz.126.
- ⁷⁸ Gent, Stadsarchief, Theresianen 533 nr. 108; XXX nr. 483.
- ⁷⁹ “...huus in dhoelstrate up den houc van den Acherstraetkine...”; Gent, stadsarchief, Jaarregister 1432-1433, f° 6 v°
- ⁸⁰ “...huus.. in de Hoelstrate up den houc van der Ackersteghe;” Gent, stadsarchief, Jaarregister 1461-1462, f°36.
- ⁸¹ Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1408-1409, f) 44 v° (huis gelegen in de Holstraat met een boomgaard aan het Vulsteegskin palend, naast het gasthuis); Gent, Stadsarchief, Wezenboek 1412-1413, f° .54 v°.
- ⁸² Gent, Stadsarchief, Theresianen 533 nr. 108; XXX nr. 483.
- ⁸³ Bouwen door de eeuwen heen, Stad Gent 4 nb Zuid-West, Brussel 1979, blz. 454.
- ⁸⁴ Hugues de Noyelles had bij zijn eerste vrouw drie dochters: de hoger vermelde Maria-Philippina en Louise en ook Marguerite die huwde met Lancelot Schets († 1664), graaf van Grobbendock, baron van Wesenmaal, heer van Tilburg, Heist, ..., maarschalk van Brabant en gouverneur kapitein-generaal van Limburg; J.S.F.J.L. de Herckenrode, Nobilaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne, dl. III, Gent 1870, blz.1458-1461.
- ⁸⁵ J. De Cavele, Gent apologie van een rebelse stad, Antwerpen 1989, blz.128-129.
- ⁸⁶ Gent, Stadsarchief, Stadsrekening 1643-1644, f° 161.
- ⁸⁷ Na de fundering te Gent stichtte ze in 1626 de Karmel te Brugge en werd er de eerste priorin. In 1627 was ze medestichtster van de Karmel te Luik. In 1631 keerde ze terug naar de Karmel van haar geboortestad Gent; P. Serouet, Jean de Bréfigny (1556-1634), Aux origines du Carmel de France, de Belgique et du Congo, Leuven 1974, blz. 234, noot 2.
- ⁸⁸ Theresia van St.-Jozef werd in 1646 gekozen als priorin te Luik. In 1649 keerde ze terug naar de Karmel van haar geboortestad Mechelen, waar ze op 16-2-1665 overleed (cfr. Supra).
- ⁸⁹ Zuster Clara van Jezus (Clara Cornelio) was reeds overleden op 22-12-1627. Zuster Francesca van Moeder Gods (Francesca de Hertoghe) had reeds in 1626 haar geboortestad Gent verlaten om in Brugge de Karmel op te richten, waar ze op 21-11-1645 overleed.
- ⁹⁰ Gent, Stadsarchief, Theresianen 533 nr. 108; XXX nr. 483.
- ⁹¹ Gent, Stadsarchief, Notariële akten, f° 348, nr. 392.
- ⁹² Gent, Stadsarchief, Stadswerken, oorkonde 22 april 1678.
- ⁹³ K. Haerens, Oude straatnamen van Gent, Gent 1982, blz. 96-97.

⁹⁴ A. Lottin, o.c., blz. 158.

⁹⁵ De priorin vermeldde dat zich geen Franse Theresianen in het klooster bevonden. Wel bevonden zich onder hun eigen zusters Theresianen die geboren waren in Frans-Vlaanderen, zoals Marie Claire Fremaut, zuster Agnes van Jezus uit Duinkerque en Madeleine Dassonville lekenzuster Anna Genoveva van de H. Magdalena uit Noyelles-Rijsel: Gent, Stadsarchief, Theresianen 533 nr. 108; XXX nr. 483.

⁹⁶ O.l.v. M. Cloet, *Het bisdom Gent (1559-1991), Vier eeuwen geschiedenis*, Gent 1991, blz. 121-128.

⁹⁷ R. Weemaes, *Een convent ende gasthuys vander ordene van Sinte willemme...De Wilhelmeten te Beveren 1461-1784*, Beveren 1984, blz. 189.

⁹⁸ P.F.X. De Ram, *Synodicon Belgicum*, III dl., *Episcopatus Gandavensis*, z.d., blz. 431.

⁹⁹ Gent, Rijksarchief, *Bisdom en St.-Baafs*, nr. B 4690, vertaald door R. Weemaes, o.c., blz.193.

¹⁰⁰ H. Collumbien, *Gentse memoriedagen 28-29 april*, in: *Ghendtsche Tydinghen*, 29ste jg. 2000, nr. 2, blz.114.

¹⁰¹ *Gazette van Gend*, 2 december 1784; E. Duverger, *Filips Spruyt en zijn inventaris van kunstwerken in openbaar en privaatbezit te Gent (ca. 1789-1791)*, in: *Gentse Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde*, dl. XIX (1961-1966), blz. 156.